

KRAJOZNAWSTWO

(Dawniej: krajopisarstwo, krainopisarstwo, ziemiopisarstwo) – w szerokim sensie zbiór wiadomości lub całość wiedzy (z zakresu geografii, historii, etnografii) na temat kraju lub regionu.

Krajoznawstwo obejmuje: 1. ruch społeczny dążący poprzez różne formy turystyki do poznawania kraju lub regionu, gromadzenia wszelkich o nim wiadomości i popularyzowania ich, działający na rzecz utrwalania i pomnażania lokalnych (rodzimych) odrębności przyrody i kultury, ochrony i opieki nad zabytkami, zwiększenia świadomości wartości rodzimych przyrody i kultury; 2. obszar wiedzy z określonym przedmiotem poznania (kraj, kultura regionalna, suma wytworzonych wartości, krajobraz) i metodologią (czerpiącą z różnych dyscyplin naukowych, w tym z geografii, folklorystyki, botaniki, zoologii, nauk agrarnych, ekonomicznych, historii, historii sztuki, archeologii, prawa i obsługi turystyki). Krajoznawstwo za cel obiera zarówno gromadzenie wiedzy o kraju lub jego części (regionie), jak i jej popularyzowanie poprzez np. organizowanie ruchu turystycznego o charakterze poznawczo-dydaktycznym.

Początki myśli krajoznawczej w Polsce sięgają czasów działalności Komisji Edukacji Narodowej (1773), która do procesu nauczania wprowadziła elementy historii Polski, historii naturalnej, język polski. W tym samym okresie Hugon Kołłątaj i Julian Ursyn Niemcewicz wskazywali na konieczność rozpoczęcia gromadzenia zbiorów muzealnych kultury narodowej, poznawania historii i przyrody kraju. W dobie romantyzmu wiedza o kraju wprzęgnięta została w procesy przeciwdziałania wynarodowianiu i stanowiła element walki o wolność Polski. W drugiej połowie XIX w. rozwijać zaczął się ruch turystyczny i na znaczeniu zaczęły zyskiwać miejscowości krajoznawczo i krajobrazowo atrakcyjne (np. chętnie odwiedzane przez polskich poetów i malarzy Zakopane). W początkach XX w. zaczyna się nurt opisowy krajoznawstwa, dokumentujący badania naukowe nad krajobrazem, folklorem, przyrodą regionów.

Z pojęciem krajoznawstwa łączy się pojęcie obiektów krajoznawczych, wyróżnionych ze względu na ich wartości historyczne, religijne, naukowe, artystyczne, kulturalne, techniczne czy gospodarcze (np. pomniki przyrody, zabytki sztuki, tablice pamiątkowe). W jego zakres wchodzi też pojęcie walorów krajoznawczych odnoszące się do całokształtu elementów danego terenu (kraj) o charakterze przyrodniczym i kulturowym, przedstawiających określoną wartość krajoznawczą (na przykład krajobraz, punkt widokowy, flora i fauna, miejscowe zwyczaje i obyczaje, festiwale promujące lokalną kulturę), mające wpływ na turystyczną atrakcyjność terenu. Obiekty krajoznawcze, które tworzą zwartą całość pod względem krajoznawczym, nazywane są zespołem krajoznawczym (np. zespół klasztorny: kościół, klasztor i cmentarz czy zespół pałacowy wraz z otoczeniem przyrodniczym, parkiem, ogrodem etc.). Kluczowym dla krajoznawstwa pozostaje termin krajobraz, rozumiany szeroko jako przestrzeń, teren lub terytorium wraz z charakterystycznymi dla niego zespołami przyrodniczymi oraz zabytkami kultury materialnej, społecznej i duchowej. Krajoznawstwo pozostaje obszarem wiedzy, która uwypukla powiązania między przyrodą i kulturami regionalnymi w sensie etnicznym (grup lub mniejszości etnicznych) lub społecznym (kultura poszczególnych grup społecznych, na przykład rolników, górników etc.).

[M.G.]

Literatura:

Bieńczuk, Grzegorz. *Krajoznawstwo i jego związki z turystyką*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Warszawie, 2003.

Kruczek, Zygmunt. *Metodyka krajoznawstwa*. Kraków: Wydawnictwo AWF, 1983.

Kruczek Zygmunt, Kurek Artur i Nowacki Marek. *Krajoznawstwo: zarys teorii i metodyka*. Kraków: Proksenia, 2003.

Prószyńska-Bordas, Hanna. *Krajoznawstwo: tradycja i współczesność*. Warszawa: Difin, 2016.

